

WEKÎ NIMANDINA ZANAVÊ; RANÊZIKIYA ZIMANÎ Û WÊJEYÎ DI KOVARA REWŞENÊ DE¹

Dilaver DÖĞER² - Canser KARDAŞ³

Puxte

Piştî sala 1991ê, di nav sînoren Komara Tirkîyeyê (K.T) de gelek kovar û rojnameyên bi Kurdî diweşin. Hin ji wan rengê xwe didin ser pêşketina ziman û wêjeya Kurdiya Kurmancî. Kovara *Rewşenê* ya yek ji wan weşînekane ku di sala 1992yan de dest bi derçûnê dîke û hewla bipêşxistina Kurdiya Kurmancî dide. Kovara *Rewşenê*, di periyoda derçûna xwe de, bi rabûneke fêrgehî, dikeve nav hewldana çibicîkirina ziman û wêjeya Kurdiya Kurmancî ku ji ciyê xwe şiqitiye û dûr ketiye. Û di heman demê de, bi nivîsarên ku di kovarê de weşiyane, nîşan dide ku Kurdiya Kurmancî xwedî kelepûreke wêjeyî ya klasîk û folklorî ye û dikare di asteke rasertir û di şûngeha wêjeya modern de jî were nimandin û temsîlkin.

Bêjeyên Sereke: Kovara Rewşen, Ziman, Wêje, Çand, Zanav

Özet

1991 yılından sonra, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde bir çok Kürtçe dergi ve gazete yayın hayatına başlamıştır. Bunlardan bazıları Kürtçe'nin Kurmancî lehçesi ve bu lehçeyle yapılan edebiyatın gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1992 yılında yayın hayatına başlayan *Rewşen* dergisi bu gelişimde rol oynayan dergilerdendir. Yayınlanma sürecinde, bir dil ve edebiyat okulu gibi davranan dergi, Kürtçe'nin Kurmancî lehçesini kayıp uzaklaştığı zeminden alıp tekrar yerine yerleştirme çabası içerisine girmiştir. Bununla beraber, *Rewşen* dergisi, Kürtçe'nin Kurmancî lehçesinin folklor ve klasik edebiyat alanlarında zengin ve kayda değer bir birikime sahip olduğunu

- 1 Ev nivîsar; ji beşeke hîm û naveroka teza doktorayê ya bi navê “Geşedana Ziman û Wêjeya Kurmancî ya Di Kovarên Rewşen, Jiyana Rewşen, Rewşen-Nameyê De” hatiye amadekirin.
- 2 Dilaver DÖĞER: Xwendekarê doktorayê ya Enstîtuya Zimanê Zindî ya Beşa Ziman û Edebiyata Kurdî ya Zanîngeha Bingölê ye.
- 3 Doç. Dr. Canser KARDAŞ: Perwerdekarê Ziman û Edebiyata Tirkî ya Fakulteya Fen û Edebiyatê ya Zanîngeha Alparslanê ya Muşê ye.

yayınlanan yazılar ile gösterip bunun modern edebiyat düzeyinde de temsil görebileceğine işaret etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rewşen Dergisi, Dil, Edebiyat, Kültür, Kimlik

Abstract

After 1991, many Kurdish language magazines and newspapers started being printed in Turkey. Among these, some were published in the Kurmanji dialect of Kurdish, which played a significant role in the development of the literature written in this dialect. Published for the first time in 1992, “*Rewşen*” was one of these magazines. Throughout its existence, the magazine acted as a school of language and literature and aimed to revive and restore the status of Kurmanji. In addition to this, *Rewşen*, through published articles, proved not only that the Kurmanji dialect of Kurdish possessed a rich heritage in the fields of folklore and classical literature that was worthy of discussion, but also that it could be represented in modern literature.

Key Words: Rewşen Magazine, Language, Literature, Culture, Identity

Destpêk

Piştî ku di sala 1991ê de, li Tirkiyeyê, wekî qanûneke sererastkirî, “Qanûna bi hejmara 2932yan, ya ku ji bilî zimanê Tirkî axaftina bi zimanên dîtir qedexê û derbend dikir”⁴, ji meriyetê rakir, mijarên wekî mafên zanav û nasnameya çandî û zimanî û xebat û çalakiyên di vî warî de bêtir ket rojeva Kurdan û çî û girîngiya xwe pê da. Wekî encama vê girîngîpêdanê, di sala 1991ê de, li Stenbolê, saziyeke çandî ya bi navê xwe yî Tirkî Mezopotamya Kültür Merkezî (NÇM: Navenda Çanda Mezopotamyayê) hat damezirandin. Vê saziyê, digel xebat û çalakiyên sînema, şano, muzîk, govend (dansên gelêrî) girîngiyeke taybet da çand û zimanê Kurdî û wekî nîşaneyê vê girîngîpêdanê; di bin banê NÇMyê û di Sibata sala 1992yan de yekem hejmara kovara *Rewşenê* weşiya.

Di hejmara yekem de, wekî xwediyê kovarê İbrahim Gürbüz tê daxuyandin. Her wiha, digel serkara karên nivîsan û berpirsê karên weşanê, sazûmana (redaksiyona) nivîsî jî heye ku ji navên wekî, Hasan Bildirici, Feqî Huseyn Sağnıç, Ali Temel, Abdurrahman Dürre, Hüseyin Kaytan, Mehmet Gemsiz û İbrahim Genç pêk tê. Û wekî periyoda weşana kovarê, tê daxuyandin û gotin, “*REWŞEN*, Kovara Çandê, Mehê carekê tê weşandin.”⁵ Çendî ku di hejmara yekem de periyoda weşanê ya kovarê wekî mehane tê diyarkirin jî, hejmarên kovarê gelek caran dereng derdiçin û kovar, piştî hejmara 13emîn, êdî du hejmaran bi hev re der diçe. Di nivîsa sergotariyê ya hejmara 14-15an de tê gotin, “Me vê mehê du hejmar bi hev

4 Kubilay, Çağla (2004) Türkiye’de Anadillere Yönelik Düzenlemeler ve Kamusal Alan, İletişim Araştırmaları Dergisi, İstanbul, sayı 2, c, 2, r, 56

5 Rewşen (1992) Kovara Çandî, Hunerî, Wêjeyî, MKM (NÇM), Stenbol, Metinler Matbaacılık, hej, 2

re derxist. Ji ber sedemên aborî, ta çend mehên din jî, dê *Rewşen* du hejmar bi hev re bê weşandin.”⁶ Digel vê yekê jî, ji bilî sedemên aboriyê, her wekî ku di nivîsara sergotariyê ya hejmara 20-21ê de tê daxuyandin û tê gotin, “Hejmarên me yê 18-19’an hatin berhevkirin.”⁷ Ji ber ku rêveberiya li Tirkîyeyê astengiyan bo kovarê çêdikin û kovarê berhev dikin, kovar nagihîje ber destê xwendevanan. Loma kovar, carinan wekî du mehane û carinan jî wekî du hejmaran digel hev û dereng derdiçe. Kovara *Rewşenê* ku hejmara wê ya yekem di meha Sibatê ya sala 1992yan de diweşe û bi temamî 23 hejmarên ne sererast û ne lidûhev û yek bi yek derdiçe, piştî ku di Ocak (Çileyê)⁸ 1996an de bi hejmarên 22-23yan ya digel hev derdiçe, bêyî ku di kovarê de bê diyarkirin û daxuyaniyek bê belavkirin, piştî hejmara 22-23yan dawî li weşana xwe tîne.

Em dikarin statîstîka weşana kovara *Rewşenê* bi awayê li jêr nîşan bidin:

Statîstîka periyoda weşanê ya kovara *Rewşenê*

Hej	Meh	Sal
1	Sibat	1992
2	Adar	1992
3	Nîsan-Gulan	1992
4	Hezîran	1992
5	Tîrmeh	1992
6	Tebax	1992
7	Îlon-Cotmeh	1992
8	Mijdar-Berfanbar	1992
9	Kanûna paşîn-Sibat	1993
10	Adar-Nîsan	1993
11	Îlon	1993
12	Sibat	1994
13	Adar	1994
14-15	Avrêl-Gulan	1994
16-17	Pûşper-Tîrmeh	1994
18-19	Berfanbar	1994
20-21	Ağustos	1995
22-23	Ocak	1996

Di nivîsa sergotariyê ya kovara *Rewşenê* de ku bi du zimanan (Kurdî û Tirkî) ye û bi sernava Kurmancî ya “Çima Rewşen” hatiye nivîsîn, wekî sedema weşandina

6 Rewşen (1994) hb. hej, 14-15

7 Rewşen (1995) hb. hej, 20-21

8 Me dest neda navê mehan, wekî çawa li ser rûpelên Kovara *Rewşenê* hatiye nivîsîn, me jî wek wisa nivîsî.

kovarê, pêşî tê gotin, “Çanda me Kurdan, çanda berxwedaniyê ye” û bal tê birin ser berxwedana ku li pêşberî pêkanînê qedexekirinê hatiye dayîn û bi gotina “Hê jî çanda me ber bi kemilandinê ve rê dikudîne.”⁹ tê destnîşankirin ku ji ber tûşbûn û dûçarmayîna qedexekirinê, bi qasî ku karibe hewcetî û pêwîstiyên dabîn bike û ji roja xwe re bibe bersiv, nekemiliye. Bi domana nivîsê re, wekî armanca *Rewşenê* wiha tê gotin, “Armanca me ya yekemîn ev e ku em di waleya gelemperî de bibin neynika(eynika) çanda Kurdî.”¹⁰ û bal tê birin ser wateya giştî ya Kurdî ku kovar dê bi rola awênayî rabe ku çalakiyên ‘nîşandan’ û ‘dîtin’ê lê disepîne. Di pêdeçûna daxuyandina armanca kovarê de, tê gotin, “Em girîngiya herî mezintirîn didin zimanê Kurdî” û em bi vê hevokê fam dikin ku kovara *Rewşenê* li xwe dike armanc ku zimanê Kurdî ji rewşa xwe ya ku tê de xelas bike, an jî wekî armanca dide ber xwe da ku karibe Kurdî bigihîne asta wê ya zimanê komeke etnîk an jî zimanê neteweyekê. Lê belê, hema bi dû re tê gotin, “Dibe ku di hêjmarên me yê peşîn de nivîsarên bi Tirkî hebin. Lê em hinekî neçar in. Di nava demê wê kovara we bi tenê zimanê Kurdî bê weşandin.”¹¹ Em bi van hevokan pê dizanin ku piştî pêkanînê qedexekirinê yê 12ê Îlona 1980yî, Kurdên di nav sînorê K.T.yê (Komara Tirkiyeyê) de dijîn, kêr zêde bûne duzimanî an jî zimanê wan ê yekem bûye Tirkî. Loma jî dibe ku beşek ji nivîskar û xwendevanên kovarê hebin ku nikaribin bi Kurdî binivîsin û bixwînin. Her çend tê diyarkirin ku dê piştî çend hejmaran kovara *Rewşenê* bi tenê Kurdî biweşe jî, heta hejmarên dawî (22-23) jî kovar bi du zimanî, (Kurd û Tirkî) derdiçe. Wekî domandina daxuyandina armanca kovarê, tê gotin “em dixwazin eniyeke zanîst-çand û hunerê çêbikin.”¹² Em bi rêya van gotinan dizanin ku kovara *Rewşenê*, di hîm û esasa xwe de li xwe kiriye armanc ku di biwara çand û ziman û zanîstê de ‘eniyeke’ ava bike da ku zor û stema asîmîlasyonîst ku li ser çanda Kurdî hatiye meşandin, biqede an jî ji hêz û pêkanîna xwe qels bikeve. Û ji bo çibicîanîna vê yekê jî behsa qadeke rabûna bo xebatê ya di biwara çandî û zimanî de tê kirin ku bi gotina, “*Rewşenbîr* li pêşberî gelê xwe berpîrsiyar e. Îro gelê Kurd li pêşberî qirkirinan e. Divê *rewşenbîrên* Kurd van tiştan binin ber çavên xwe û bi hêza xwe bi xwe van astengan ji holê rakin.”¹³ amaje bi rol û rista kirin û çalakgeriya bîreweriyane û *rewşenbîriyane* tê kirin û bar û binbariya vê rabûnê li ser milê *rewşenbîran* tê kirin ku wekî xwendeyên gelê xwe, dikarin bi nivîsîna xwe ve balê bikişînin ser çand û zimanê neteweya xwe ya ku maye bindest û şûnde; û xwendeyên vî zimanî, dikarin çand û zimanê xwe ku ber bi windabûn û tunebûnê ve diçe, ji nav diranokên çerxa asîmîlasyonê derînin.

9 Rewşen (1992) hb. hej, 1

10 waleya: wateya

11 Rewşen (1992) hb. hej, 1

12 Rewşen (1992) hb. hej, 1

13 Rewşen (1992) hb. hej, 1

1. Zanav

1.1. Ranêzikiya Zanavî di Kovara Rewşenê de

Herçî helwêst û ranêzikiya zanavî ye, di kovara *Rewşenê* de bi çarçoveyeke giştî li ser zimanî ye. Di rûpelên kovara *Rewşenê* de, nivîsarên bi sê zaravayan; Kurmanciya Jorîn, Kurmanciya Jêrîn (Sorani) û bi Kirmanckî (Zazakî) cî dane xwe. Gava em bala xwe li ser vê yekê hûr digerin, em dibînin ku kovara *Rewşenê* ne tenê ji bo Kurdiya ku di nav sînoren K.T.yê de pê tê axaftin weşanê dike; digel wê yekê jî bi helwêst û ranêzikiyeke amajepêkirina teritoryaya giştî radişe. Û em vê yekê di zincîrenivîsên bi navê 'Niştimana Xwe Binase' de dibînin ku ji hejmara yekem heta hejmara dawî, bajar bi bajar, hemû beş û parçeyên ku Kurd lê dijîn, ax û warê Kurdan hatiye nasandin.¹⁴ Loma jî em li ser vê helwêst û ranêzikiya kovarê ya zimanî û çandî û teritoryayî dikarin bêjin; kovara *Rewşenê* li ser çand û zimanî xwedî taybetiyeke niştimanî ye.

Ev taybetî û ranêzikî di gelek nivîsarên wê de didin der. Di nivîsa bi navê 'PARASTINA ZIMANÊ KURDÎ JÎ BÎREKE GIRÎNG JI PARASTINA NETEWA KURD E' de ku ji alî Hogir Ehmed ve hatiye nivîsîn, bi hevoka destpêkê ku dibêje, "Zimanê Kûrdî, hebûna netewa Kurd, ta îro parastî ye."¹⁵ hema ji serî de hemû sedem, angaşt û palderên nivîsarê dide der ku hebûna neteweyekê bi temamî bi hebûna zimanê wê neteweyê ve dibestîne ku Umut Özkırmımlı radiguhêzîne me ku Herder jî dipirse û dibêje, "Gelo ji bo neteweyekê, tişteki jî zimên hêjatir û giranbihatir heye ku ji bavûkalê wê maye jê re? Di nava zimên de, hemû nerît û kelepûr, dîrok, ol û rêgezên hebûniyê dijîn; ziman dil û gîyan e."¹⁶ Destpêkeke bi vî rengî berê me dide sedema avabûnê, yanî zimanê ku bi pêkanînen asîmîlasyonîst di wê qonaxê de negihîştiye bext û armanca xwe. Loma jî nivîsar bi hevoka "Bi rastî, (...) di gelek waran de gihane pêkhanîna armanca xwe" balê dibe ser pêkanînen û qonaxa ku polîtîkayên asîmîlasyonê gihîştiye û rewşa mirovê Kurd datîne rastê ku zimanê wî di hemû aliyên 'qada giştî' de hatiye qedexekirin. Û pê re jî, bi ranêzikiyeke navxweyî, bi gotinên, "...bi rastî em îro bi zarokên xwe re bi Kurdî deng nekin, Kurdî zimanekî yê xwe nebînin..." bala me dibe ser 'meşrûbûna zimanekî qanûnî' ku Kurdî ne ew ziman e û divê bi awayekî navxweyî di nava Kurdan de wekî zimanekî meşrû yê xwezayî û heq bê dîtin û li ser vê yekê girîngî pê were dayîn. Loma jî ev ranêzikî, di hevoka dawî de bi gotinên, "Divêt em zimanê xwe, mîna xwîna jiyanê, ya di reh û damarên xwe de, di jiyana xwe de bi kar bînin û bidin pêş" helwêsteke xwebûniyê dide nîşan ku digel gotina

14 Di hejmara 13emîn ya kovara *Rewşenê* de, nivîsa danasîna bajaran ya bi navê 'Niştimana Xwe Binase' cî negirtiye.

15 *Rewşen* (1992) hb. hej. 1

16 Özkırmımlı Umut (1999) *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, Sarmal Yayınları, İstanbul, s, 15

Nigûgî Wa Thiong’o ya, “Ziman di xwebûniya min de pêbestînek e.”¹⁷ digihîje rengûawayê xwe yê esasî.

Digel vê helwêsta ku hemû awayên asîmîlasyonê û kartêka zimanekî dîtir ya li ser zimanê Kurdî, red û neyîn dike û berê xwe dide rê û rêbazên ji xelasbûna kartêkên asîmîlasyonê jî, nivîsara bi navê ‘BO ŞÊRÎN Û XWEŞKIRINA ZIMANÊ KURDÎ’ ku ji alî Xelîl BIRÎNÎ ve hatiye nivîsîn. Nivîs balê dibe ser çend tîpên elfabeyê û bi palderiya ku Kurdî zimanekî ji malbata Hîndî-Ewropî ye û di zimanên Hîndî-Ewropî de tîpa ‘î’ ya bi kumik nîn e û digel çend pêşniyazên xwe, bi gotina “Pêşnêrîna min ev e: 1) Tîpa(î), (i) bila mîna elfabe Tirkî be.”¹⁸ pêşniyaza ‘wek Tirkîkirin’ a tîpên ‘î û î’ yê dike. Ranêzikiyêke bi vî rengî, bi giştî helwêsta *Hawarê* û bi taybetî ya C. A. Bedirxan datîne aliyekî. Digel wê jî, gava em bala xwe didinê, em dibînin ku ji nivîsarên hemû hejmarên kovara *Rewşenê* xuya ye ku *Rewşenê* bi awayekî giştî elfabe û gramera ku Celadet daniye, li xwe kiriye rêber. Û di heman demê de, pêşniyazêke bi vî rengî, yek ji armanca sereke ya pêkanînen asîmîlasyonîst ya ‘wekxwekirin’ê ye. Digel vê jî, nivîsara bi navê “DÎVÊ EM XWE JI ALFABETÎZEBÛNA TIRKÎ XELAS BIKIN” ku ji alî S. RÊVÎNG ve hatiye nivîsîn, piştî ku ji gelek aliyên ve behsa taybetiyên zimanê Kurdî (û bi taybetî Kurmanciya jorîn) dike, bi gotina “Lewra sedem çî bin bila bibin, di wê alfabe a rastnivîsandine de, cudayî û problem derketine pêşiya me.”¹⁹ arîşeyên heyî qebûl dike, li ser gelemşeyên heyî disekine û di pêdeçûna nivîsara xwe de li dijî pêşniyaza bikaranîna tîpên ‘î û î’ yê ya wekî ‘î û î’ ya Tirkî radişe û dibêje,

“...kesên ku bi tenê tîpên î-i yê Celadet Bedirxanî diguherin û bi awayên î-i dinivîsînin jî, ji vî karê xwe re, bi ya min sedemeke yekcar bêbingeh didin pêş: “*Hêsantir e*” Çima? “*Çunkî nêzî alfabeya Tirkî ye û piraniya Kurdan li Kurdistana Tirkîyê dijîn.*”²⁰

Nivîsar, palder û angaşt a ku wekî ‘*hêsantir e*’ tê kirin, bi awayekî ne rast û durist û ne di cî de qebûl dike ku bi gotina ‘sedemeke yekcar bêbingeh didin pêş’ nanakirina xwe qayîm dike û di dawiya nivîsara xwe de, bi gotina “Alfabeya Bedirxanî hem ji aliyê dengên Kurdî, hem ji aliyê şiklên tîpan ve ji bo nivîsandinê bersiva xusûsiyetên zimanê me dide. Pêwîstiya guhertina wê alfabe nîha tune.”²¹ li ser helwêsta dij-asîmîlasyonîst û dij-wekxwekirin’ê ya *Hawarê* dimîne û piştgirî bi rêbaza dij-asîmîlasyonîst dike ku di heman demê de, govaniya serdestiyê ya ku Fanon diyar kiriye û dibêje, “Çanda ku di statuya serdestiyê de

17 Thiong’o Wa Nigûgî (2017) *Zihni Sömürgeden Azad* (Afrika Edebiyatında Dil Politikası), (Çev. Şebnem Mantu), Hece Yayınları, Ankara, s, 43

18 Rewşen (1992) hb. hej, 2

19 Rewşen (1992) hb. hej, 6

20 Rewşen (1992) hb. hej, 6

21 Rewşen (1992) hb. hej, 6

hatiye westarkirin, (...) li dijî mirovên xwe govaniyê dike.”²² bi wê de dike û pê re jî, di ser zimên re zanava neteweyî destnîşan dike ku ji alî C. A. Bedirxan ve bi rêya ziman û bi danîna elfabeke cuda hîma wê hatiye danîn; û bi helwêsteke ku ‘jihevcihêtiya zanavan’ diparêze û digel destnîşankirina “Zanav, derbar hebûniya me ya polîtîk ya xwedî dorhêleke berfireh de ye; hevyeke û jihevcihêti, jêbûnî û xweserî, ewlehî û azadî, pişkî û gerdûnî tê de cî bi cî dibin.”²³ bi ‘jihevcihêkirina’ elfabeya zimanê xwe ya ji elfabeya zimanê serdestê xwe, helwêsta xwe ya dij-asîmilasyonîst datîne rastê; û di heman demê de, bi pûçkirin û qebûlnekirina gotina ‘*hêsantir e*’ jî, ‘durehî’ ya negatîf ku bi awayekî bêhişberî di giyanê mirovê marastî de pêk tê jî, ji helwêsta xwe dûr dike.

2. Ziman

2.1. Ranêzikiyên Zimanî di Kovara Rewşenê de

Kovara *Rewşenê*, hê di hejmara yekem de ranêzikiya xwe ya zimanî dide der û hem bi elfabe û awayê zimanê ku di nivîsara sergotariyê de hatiye bikaranîn hem jî bi nivîsa bi navê ‘DERSÊN ZIMANÊ KURDÎ’ ku ji alî FARQÎNÎ ve hatiye amadekirin, bi me dide nîşan ku ew ê di periyod û qonaxa weşana xwe de li ser elfabe û gramera C. A. Bedirxan bimîne. Ji bo vê yekê jî, gava em bala xwe didin nivîsa FARQÎNÎ ya li ser dersên Kurmancî, em dibînin ku hem ji alî denganî hem jî ji alî tîpan ve yek bi yek jêgirtina elfabeya C. A. Bedirxan e. Digel vê yekê jî, FARQÎNÎ, di dersên zimanê Kurdî de, bi mînakdayîna “A-drêj e: al (bayrak), afir (yemlik), agir (ateş), av (su...)”²⁴ bergînda Tirkî ya peyvên Kurdî li beranberî tîpan û peyvên dinivîse. Em ji ber vê awayê amadekirina dersên zimanê Kurdî, dikarin destnîşan bikin û bêjin; 1) dema ku C. A. Bedirxan elfabe amade kiriye û ji bo danzanîna dengên tîpan peyv li beranberî wan nivîsiye, pêwîstî pê nedîtiye ku bi zimanekî dîtir (bi taybetî bi zimanê neteweyekê ku serdestî Kurdan e) rave bike û wateya wan binivîse, 2) lê belê, FARQÎNÎ pêwîstî pê dîtiye ku wateya Tirkî ya peyvên Kurdî li beranberî wan binivîse; ji ber ku di dema derçûna *Rewşenê* de, Kurdî êdî bi tevayî ketibûn ber çerxa asîmilasyonê û Kurdî jî êdî li bajaran ne zimanê yekem bû; û digel vê yekê jî, wê hingê tenê nexwendeyên Kurd dikaribûn xweşîkî bi Kurdî biaxivin û herçî xwendeyên Kurd yên wê hingê bûn; ji ber ku ew di dibistanan de bi Tirkî hatibûn perwerdekirin û êdî zimanê wan yê fikirîna li ser zanist û agahiyê bi Tirkî bû, her çend karibûn bi Kurdî biaxivin jî, pêwîstî pê didîtin ku di ser zimanê Tirkî re dengên Kurdî û tîpên ku beranberî wan dangan

22 Fanon Frantz (1967) *Toward the African Revolution, (Racism and Culture)*, (Wer bo îng. H. Chevailler), Pelican, London, p, 44

23 Mollaer Fırat, (2018) *Kimlik, Tanınma Mücadelesi ve Şarkıyatçılık*, Metis Yayınları, İstanbul, s, 31

24 *Rewşen* (1992) hb. hej, 1

tên, nas bikin. Loma jî, rêbaza ku FARQÎNÎ di vî warî de pêk aniye, tevî ku di hînkirina zimanan de rêbazeke zanistî ye û di hînkirina zimanê dayikê de hinekî absurd û eletewş xuyanî dibe jî, rêbaza ku hatiye bikaranîn ji aliyekî din ya taybet ve rasterast berê me dide ‘durehiya bi hişberî’ya ku “demajoya berevajîkirina neyînkirina fermî.”²⁵ dide destpêkirin û bi vê destpêkê ve jî, ev rêbaz; zimanê duyem, - yanî zimanê serdestan-, yê ku bi lêsepandina qanûnî hatiye meşrûkirin, ji ciyê wî dişiqitîne; pê re jî jihevcihêbûna her du zimanan datîne rastê û durehiya ku bi vî awayî tê rûniştandin hem “...daxwazên narsistîk û lasayîker ên hêza serdest li hejê dixe.”²⁶ û hem jî zimanê bindestan yê qedexekirî di ser zimanê serdestan re dike xwedî meşrûbûneke xwezayî û jiyani.

Digel vê jî, kovara *Rewşenê*, di du hejmarên dîtir de nivîsarên bi navê, ‘Di Kurmancî de Tewandina Navan’²⁷, ‘Di Kurmancî de Çewt Bikaranîn an ji Ziman Avêtina hin Daçekan’²⁸, ku ji alî Felat dilgeş ve hatine amadekirin û taybetiyên gramerî yên Kurdiya Kurmancî rave û şîrove dikin û zincîrenivîsên Feqî Huseyn Sağrıç ya bi navê ‘Zman, Zman û Rastnivîs’²⁹ û pê re jî di her hejmara xwe de ferhengokeke bi du zimanî (Kurmanciya jorîn û Tirkî) belav dike û hem di biwara perwerdehiya Kurdî ya di ser peyvên re hem jî di biwara hevrûkirina du zimanan de keys û derfetê derpêşî xwendevanên xwe dike da ku karibin li zimanê xwe yî ku bi kartêka pêkanînen asîmîlasyonîst jê dûr ketine, vegerin.

2.2. Mînakên ji Ranêzikiya Zimanî di Kovara *Rewşenê* de

Digel ku bi du zimanî weşiyaye jî, di kovara *Rewşenê* de hejmareke zêde ji nivîsarên bi Kurdiya Kurmancî ku hêjayî gotinê ye, weşiyane. Ji bo ku em karibin ranêzikiyên zimanî ya di kovara *Rewşenê* de xweşikî daynin rastê; bibînin û pê bizanin ka reng û awayê Kurmanciya ku di kovara *Rewşenê* de weşiyaye, çi ye û çawa ye, em ê bala xwe bibin ser çend mînakên.

Ji nivîsara bi navê ‘Dîroka Wêjeya Kurdî’

“Mîrov dikare wêjeya Kurdî li du beşan pareve bike. Yek jê nivîsarî, yê din jî zargotinî ye. Mixabin ku piraniya berhem û helbestên zargotinî hunda bûne, an jî derheqa wan di dest de zêde agahdarî nîn e. Bi gelemperî mirov dikare bibêje ku wêjeya Kurdî, bi du zaravên Kurdî hatine nivîsandin.”³⁰

Zimanê nivîsarê, ew ziman e ku li ser zimanê pêaxaftinê ya ku di kovara *Rojî Kurd* û *Jînê* de saz bûbû û di *Hawarê* de gihîştibû standardiya xwe ya giştî. Her

25 Bhabha Homi K. (2016) Kültürel Konumlanış, (Çev. Tahir Uluç), İnsan Yayınları, İstanbul, s, 219

26 Bhabha, hb. s, 223

27 Rewşen (1992) hb. hej, 3

28 Rewşen (1992) hb. hej, 4

29 Rewşen (1992) hb. hej, 4

30 Şefîq M. (1992) ‘Dîroka Wêjeya Kurdî’, Kovara Rewşen, Stenbol, hej, 3, Nîsan-Gulan, r, 21

wiha, ji alî bikaranîna paşdaçekên bazinedaçekan ve jî nivîsar li ser xeta *Hawarê* ye ku li şûna awayê bikaranîna 'di...da' ya *Rojî Kurd* û *Jînê* ku li ser zimanê pêaxaftinê û folklorîk e, bazinedaçekên 'di...de' hatiye tercîhkirin.

Ji nivîsara bi navê 'Çarşem'

"Ew roja ku jêra "Roja bê bereket" dıgotın, ew çı roje û çra bê berekete? Ew roja ku jêra "Roja bê oxır" dıgotın, ew çı roje û çra bê oxire? Ew roja ku seydayên medresan ji suxtên (telebên) xwera "Roja çarşemê dest bı sey û pirtûkên nû bıkın da zû bıqedın. Jı ber bê bereketiya wê rojê, sey û pirtûk kurt dıbın û mrov zû jı wan dıfılite" dıgotın"³¹

Di vê nivîsarê de, serê pêşîn bala me diçe ser elfabeya ku ji elfabeya C. A. Bedirxan cuda û wekî elfabeya Latînî ya Tirkî hatiye bikaranîn. Lê digel wê jî, tîpên bi kumik wekî qaydeya ku Celadet daniye, hatine nivîsîn. Digel wê jî, hin peyvên ku ji *Hawarê* û şûnde awayê wan ên nivîskî wekî standard hatine qebûlkirin, cuda hatine nivîsîn. Wekî mînak, peyva 'çira' wekî 'çra', peyva 'mirov' wekî 'mrov' hatiye nivîsîn. Em ji vê nivîsê û nivîsên din yên F. Huseyn Sağniç tê digihîjin ku ew nivîsên xwe elfabe û rastnivîseke taybet daniye û bi wî awayî dinivîse. Loma jî, em ê nikaribin nivîsên Sağniç wekî mînak hildin û bêjin, qebûla kovara *Rewşenê* li ser vê yekê heye û loma jî van nivîsan wisa diweşîne. Belkî em karibin bêjin, ev yek nîşaneyê qebûla fikrên cuda ya kovara *Rewşenê* ye ku her wekî di hejmarê kovarê ya yekem û di nivîsa sergotariyê de hatiye gotin, "Kovara me platforma gotubêj û gengîşiyên e."³²

Ji nivîsara bi navê 'Vejna Teralekî'

"Çavên xwe ji xewê vekir. Serê wî lê giran bûbû. Bi giranî her du destên xwe bir serê xwe di nav destên xwe de guvaşt. Serê wî jan dikir, westiyabû. Nikaribû li ser kêleka xwe vegere. Çavên wî ji delavê xwînê, ji ber şevê tirs û xof derbazdibûn, sor dibûn. Çend şev û rojan ji nav ciyê xwe derneketibû. Bi destên xwe çavên xwe paqij dikir."³³

Nivîsa ku wekî çîrokeke honaksazî hatiye weşandin, bi zimanekî pêaxaftinê lê belê sererastkirî hatiye nivîsîn. Gava em bala xwe didin ser hevokan, em dibînin ku di vegotinê de hevokên kurt hatine nivîsîn û herçî awayê nivîsîn û zimên e, bi temamî li ser xeta C. A. Bedirxan e ku em dikarin bêjin, êdî ji vê hejmarê û şûnde kovara *Rewşenê* gihîştîye reng û awayê standard yê Kurdiya Kurmancî ku di roja îroyîn de jî Kurmancî bi heman awayî tê nivîsîn.

31 Sağniç F. Huseyn (1994) ÇARŞEM, Kovara Rewşen, Stenbol, hej, 12, Sibat, r, 41

32 Rewşen (1992) hb. hej, 1

33 Eksen Berçem (1994) 'Vejna Teralekî', Kovara Rewşen, Stenbol, hej, 18-19, Berfanbar, r, 18

2.3. Ranêzikî û Hewldana Fêrgehênê ya di Kovara Rewşenê de

Di nivîsa sergotariyê ya kovara *Rewşenê* de, bi taybetî bal tê kişandin û tê gotin, “Zanîn îro hin bêhtir ji bo me Kurdan pêwîst e.”³⁴ Ev balpêdan, rasterast fikrên wekî, em ji zanîne bêpar mane, an jî me nekariye zanîn bi kêrî xwe bînin û fikrên wekî wê tîne bîra mirov ku; gava em ji berevajiyê ve difikirin em ê hay jê dibin ku armanca vê gotinê peyamek e ku dixwaze bêje, kovara *Rewşenê* ji bo peydekirin û belavkirina vê zanîne li ber destê we ye. Û ev zanîn, dê ne yekalî be û di ser rêbaza perwerdehiya giştî re bê belavkirin.

Pergala perwerdehiya K.T.yê ku li ser ‘yekzimanî’ ye û tenê encama asîmîlasyonê dide û bêyî daxwaz û tercîha wan, mirovan ‘durehî’ û li xwe neban dike, di 24ê Îlona 1925an de bi Plana Îslehkirina Şerqê hat danîn ku “...di meclîsê de hat qebûlkirin û çî kesê ku ji bilî Tirkî bi zimanekî din xeber dida, ceza lê dibirî.”³⁵ Û bi vî awayî bêyî ku navê Kurdî were hildan, Kurdî hat nexuyakirin û bi awayekî filî hat qedexe û derbendkirin. Vê qanûnê, tenê zimanê Tirkî kir zimanê qanûnî û zimanê komên etnîk ên din jî qedexe kir; û wekî encama vê pêkanîne, ‘yekzimanî’yekê saz kir. Û vê pergala yekzimanîyê, ‘yekagahî’yê jî bi xwe re anî û her mirovê ku di nav sînorê K.T.yê de li jiyanê xweş bû, tenê dikaribû bi rêya zimanê Tirkî bibe xwedî zanîn û agahî. Loma jî, Kurdên ku piştî girêdana peymanê Lozanê di nav sînorê K.T.yê de mabûn, ketibûn ber bayê vê çerxa asîmîlasyonê û -her çend, piştî sala 1970yî pey der pey hejmareke hindik be jî pirtûkên bi Kurdî weşiyabûn û kovara *Tîrêjê* jî di sala 1979an de derçûbû jî-, qedexekirina heyî tu carî ji şidiyayîbûna xwe neketibû û du nişên ku heta sala 1980yî kêmkirî zêde li bajaran bi Kurdî diaxivîn û li ber pêkanînen asîmîlasyonîst li ber xwe dabûn, zêde keys û derfet nedîtibûn ku zanîn û agahiya ku di ser Tirkî re peyde dibû biqulîbînin ser Kurdî û wê agahiyê di zimanê xwe de belav bikin.

Demajoya perwerdehiya ku bi vê pêkanîne û sepandinê dest pê dike, pey der pey berê xwe dide qonaxa avabûna zanaveke çandî a li ser nîrx û zimanê serdest ku bi xwendin û şuştina hiş û mêjiyê mirovê din û bi pûçkirina çanda wî a xwecihî dest pê dike. Navê vê demajoyê asîmîlasyon e ku takekesê di fêrgehan de bi perwerdehiyê yekzimanî zimanê qanûnî û serdest hîn dibe, “xwe bi tiştên ku hîn dibe re dike yek.”³⁶ Ev xweyekkirin, di heman demê de, di asta zanîn û agahiyê de jî pêk tê. Loma jî, kovara *Rewşenê* bi vê hayjêbûnê di sergotariyê de dibêje, “Em dixwazin eniyê zanişt-çand û hunerê çêbikin.”³⁷ Û ji bo zimanê vê eniyê jî, zimanê Kurdî tê hilbijartin û danîn. Ev awa hilbijartin û arastekirin, ji

34 Rewşen (1992) hb. hej, 1

35 Akçura Belma (2009) Devletin Kürt Filmi, 1925-2009, Kürt Raporları, New Age Yayınları, İstanbul, s, 56

36 Zehar Renat (1999) Sömürgecilik ve Yabancılaşma, (Çev. Bayram Doktor), İnsan Yayınları, İstanbul, s, 27

37 Rewşen (1992) hb. hej, 1

destpêka xwe ve helwêsteke dij-asîmîlasyonîst e; yanî di asteke ramanî de amade ye ku demajoyê berevajî bike. Ev ranêzîkî, wekî bivênevêtiyekê, barê vê eniyê li ser milê rewşenbîran dike û dibêje, “Rewşenbîr li pêşberî gelê xwe berpirsiyar e. (...) Divê rewşenbîr van tiştan bînin ber çavên xwe û bi hêza xwe ve van astengan ji holê rakin.”³⁸ Û xuya ye ku ‘Rewşenbîr’, di naveroka vê ranêzîkiyê de, wekî xwendeyên neteweyekê, bi taybetî hatine hilbijartin; ji ber ku dikarin di nav zimanan de pêwendîyan daynin, zanîn û agahiyan ji zimanekî derbasî zimanekî dîtir bikin û bi vî awayî jî bi rola ‘çalakger û aktîvîstên fêrgehî’ rabin û di biwara zanîn, agahî û hunerê de nûnertiya gelê xwe bikin.

Di hewldan û ranêzikiya kovara *Rewşenê* de, daxwaza lêvegerandina tiştê ku bi qasî heştê salan ji dest çûye û Kurd pê kar nekirine, heye. Ev daxwaz di heman demê de daxwaza ‘vegerîna li zimanê xwe’ ye jî. Loma jî, kovara *Rewşenê* hay jê heye ku; tiştê li Kurdan û zimanê Kurdî hatî qewimandin, ne ji ber ‘şemirandina’ wan e ku her wekî Thiong’o radiguhêzîne me ku Chinua Achebe dibêje, “Gelo gava mirovekî ji bo zimanê mirovekî dîtir zimanê xwe bişemirîne, ev yek rast e?”³⁹ Lê belê, tiştê li Kurdan hatî qewimandin, ‘lêsepandin û lêferz kirina şemirandina zimanê xwe’ ye. Û ev yek jî bi rêbazên wekî ‘yekzimanî’ û ‘yekagahî’ yê hatiye pêkanîn. Ji ber hindê ye ku kovara *Rewşenê*, bi hewldan û ranêzikiyeke fêrgehî radibe û nivîsên ku di nav rûpelên kovarê de belav bûne her yek ji hêlekê û ji dîsîplînekê ve bal û hêza xwe dide ku tiştê lê hatî qewimandin pûç û bêbandor bike û dibêje, “...eger em (...) bi ramiyarî û çandî (...) bisekinin, pêwîst e em zimanê xwe jî biparêzin.”⁴⁰ Û parastina zimên li xwe dike armanca pêşî û sereke û bi nivîsareke wergerê, agahiya zanistî ya li ser kok û bingeha zimanê Kurdî; “Cara yekê, destnivîsa Avista ji aliyê Fransizekî ve ku navê wî Anquetil Duperron e, ji Hindistanê, di sala 1762 de hate Ewropa û wergerandina wê di sala 1771 de hate belav kirin.”⁴¹ belav dike û dîsa bi nivîsareke wergerê ya bi navê, ‘Wêje bi Farisiya Navîn’ ku dibêje, “Li gor girêkiyan, gelek deq ji **Avista** hatine girtin. Ev deqin wergerîne Farisiya Navîn, paşê bi ser ve zêde bûn û bûn pirtûk.”⁴² Agahiyeke zanistî belav dike ku zimanê Avestayê pêşî li Farisiya kevn hatiye wergerandin. Digel vê jî, ji alî dîrok û dîroka çandê ve jî berê xwe dide zanist û agahiya ku bi qedexekirinê ji Kurdan hatiye veşartin ku di nivasara bi navê “ROJJIMÊR (SAL-NAME)” de tê belavkirin û tê gotin “Ji Kasîtan heta Medan, hezar û sed û çil û heft (1147) sal derbas bûye. Ji Medan vir de jî, **rojijimêr** bi gelemperî dom dike”⁴³ Û bal pê dayîn ku ji dema Medan ve ku bavûkalên Kurdan in, salname û ‘rojijimêr’

38 Rewşen (1992) hb. hej, 1

39 Thiong’o, hb. 31

40 Rewşen (1992) hb. hej, 1

41 Rewşen (1992) hb. hej, 3

42 Rewşen (1992) hb. hej, 8

43 Rewşen (1993) hb. hej, 9

heye. Pê re jî bi agahiya, “Kurd ji berê de, bircan nas dikin. (...) Rojijimêra Kurdî ya berê (b.z.) heyvî, lê rojijimêra îro ya rojê ye” tê diyarkirin ku rojijimêra taybet ya Kurdan hebûye ku wan ew salname li ser jimêra heyvê daniye bi kar aniye. Di nivîsa bi navê “Konevaniya Bişaftinê ya li ser Kurdan”⁴⁴ de jî li ser zanîna ku hatiye veşartin û agahî tê dayîn ka Kurdî kengê û bi çi awayî hatiye qedexekirin û pêkanînên K.T.yê, yên her cure, -aborî, siyasî, çandî û zimanî- Kurd dane ber çerxa asîmilasyonê. Û digel çend nivîsên bi vî rengî, zîncîrenivîsa ku bi navê ‘Niştimanê Xwe Binase’, -ji bilî hejmara 13emîn- di hemû hejmaran de belav dibe, wekî beşa cografya û etnografyaya fêrgehekê zanîn û agahiya li ser ax û warê ku Kurd lê dijîn, radigihîne Kurdan. Û bi nivîsarên li ser çandê ku bi giştî li ser zanîn û agahiya folklorê Kurdan disekine û hê di hejmara yekem de bi nivîsa ‘FOLKLOR’, bi gotina, “...ku nîrxên gel ên folklorîkî ji mirovnê Kurd û axa ku ew li ser hatine afrandin dûrdixin, bênasname dikin û bikartînin...”⁴⁵ tê ragihandin ku pêkanîn û polîtîkayên asîmilasyonîst di heman demê de mirovê bindest yê marastî jî çand û nîrxên wî yên folklorî jî dûr dixê û wekî encama vê yekê ku Said jî dibêje, “Sedema esasî a jihevparvebûna komên etnîk ew e ku; çand kan û jêderkeke zanavê ye.”⁴⁶ Kurd ji zanava xwe ya etnîk û neteweyî dûr dikevin. Digel nivîsara navborî, hejmarek nivîsarên din jî tê weşandin di kovara *Rewşenê* de ku balê dibe ser pêkanînên li ser biwara folklorê hatiye meşandin. Herçî biwara zimên e, ji hejmara yekem û şûnde, hem bi weşana sê zaravayîbûna xwe ve hem bi nivîsarên ku li ser dersdayîn û hînkirina gramera Kurdiya Kurmancî bela dibe û hem jî bi beşa ferhenga Kurdî-Tirkî ku hînkirina Kurdiya Kurmancî li xwe dike armanc, kovara *Rewşenê* bi roleke wekî fêrgeha zimên radibe.

Digel ranêzikiyên di biwara zimên de, kovara *Rewşenê* di biwara wêjeyê de rûpelên xwe wekî şûngeheke fêrgehî saz kiriye û bala xwendevanên xwe biriye ser borîroj, do û îroja wêjeya Kurdî û nivîsar di biwara wêjeyê de weşandine.

3. Wêje

3.1. Ranêzikiyên Wêjeyî ya di Kovara *Rewşenê* de

Her çend di sergotariya hejmara yekem a Kovara *Rewşenê* de behs jê nayê kirin ka kovar di biwara wêjeyê de xebat û çalakiyeke çawa datîne pêş xwe jî, di hejmara duyemîn de em rastî hejmarek nivîsaran tên ku li ser dîroka wêjeya Kurdî û li ser şair û wêjekarên Kurdiya Kurmancî sekinîne. Nivîsara bi navê ‘Şairên Kurd û Cûrên Helbestan’, bi gotina “Di her demê de, ji Kurdan pir şair (hozan-biwêj) rabûne...”⁴⁷ çespondineke pêşekî dike û pê re jî bi destnîşankirinekê li ser naverok û awayê helbestên klasîk, bi gotinên,

44 Rewşen (1994) hb. hej, 16-17

45 Rewşen (1992) hb. hej, 1

46 Said Edward (1998) *Kültür ve Emperyalizm*, (Çev. Necmiye Alpay), Hil Yayınları, İstanbul, s, 14

47 Rewşen (1992) hb. hej, 2

“Eliyê Herîrî, gelek helbestên dilsoj û hêja nivîsiye. Feqiyê Teyran jî, Qewlê Hespên Reş û Destana Şêxê Senaniyan nivîsîne. Mele Ehmedê Batê (1414-1495) mewluda kurmançî nivîsiye. Mele Ehmedê Cizîrî jî, dîwana xwe ya şahane ji wêjeya gelê Kurd re pêşkêş kiriye... Gava ku hezretî Xanî (Ehmedê Xanî 1651-1707) dest bi wêjeya netewî dike...”⁴⁸

Nivîsar, di naveroka xwe de bi giştî destnîşanê dike li ser dîroka wêjeya Kurdiya Kurmançî. Nivîsê ne tenê destnîşanê dike, di heman demê de, wekî nivîsa destpêkî ya kovarê ya di vê mijarê de, bi hewldaneke fêrgehî û hînkirinê radibe ku peyta Hroch ya ku dibêje, “...neteweyên biçûk, di zimanê xwe yî wêjeyî de jî ne xwedî kelepuşkê ne ku karibin seraqetiyê di berhênanên çandî de pêk bînin.”⁴⁹ jî bi vê nivîsarê û bi nivîsare bi navê ‘Dîroka Wêjeya Kurdî’⁵⁰ re, di çarçoveya neteweya Kurd de pûç dibe û nivîsar, bi vî awayê xwe ve hebûna wêjeyêke klasîk digihîjîne şûngeha zanava neteweyî ku kakileke stewardî ye. Di heman hejmarê de, nivîsa bi navê ‘CIGERXWÎN’, bi giştî ser şaîriya Cegerxwîn disekine û bi gotina, “Cîgerxwîn di ware toreyê de deryayeke zanistê bû, zimanê Kurdmançî li ser lêvên wî dihat senakirin li gel pênuşê wilo baxek li deştê bi her û şorên renga reng avdikir û derî ji gel re vedikir ku her kes here bêna xwe pê veke.”⁵¹ bi temamî hewlê dide da ku bide nîşan ‘kelepûra wêjeya Kurdî stewiyayî ye.’ Cegerxwîn ew şaîr bû ku dengê peyvê yê ji bo pîvera arûzê û ahenga şîra klasîk di helbesta xwe de şikandibû û dengê şîr û helbestê û ahenga hêma û wateyê bi hev gihandibû. Hewldaneke bi vî rengî ku di ser Cegerxwîn re tê dayîn, bi gotina ‘deryayeke zanistê bû’ bale dibe ser agahiya di naveroka helbesta modern de heyî û bi gotina, ‘zimanê Kurdmançî li ser lêvên wî dihat senakirin’ jî hebûnî û zanava zimanî ku di wêjeya neteweyekê de xuyanî dike. Digel vê yekê jî, hevpeyvînek digel Osman Sebrî tê kirin ku wê hingê O. Sebrî hê li jiyana xweş e û wekî ku J. Assman radiguhêzîne me û dibêje, “Nivîskarekî Misrî dibêje, ‘Neteweyekê bes dikare bi jiyandina borîroja xwe bijî.’”⁵² kelepuşkê û borîroja wêjeya Kurdî bi hebûna nivîskarekî ku ji borîrojê tê, car din tê jiyandin. Dîsa çîroka bi navê ‘APÊ HISO’⁵³ çîroka yekem a honaksaziya modern e ku bi şewaza vegotina modern hatiye nivîsîn û di kovara *Rewşenê* de hatiye weşandin. Her wiha, helbestên bi navê “‘PEVÇÛN’ û ‘EZIM’”⁵⁴, ji alî bikaranîna dengê peyvên ya ji bo dengê helbestê û ahenga hêmayê û ji alî naveroka helbestê ve yekem mînakên ji helbestên modern in ku di kovara *Rewşenê* de weşiyane. Her çî qas em di her du helbestan de jî rastî beşavend û ahenga di rengê forma

48 Rewşen (1992) hb. hej, 2

49 Hroch Miroslav (2011) Avrupa’da Milli Uyanış, (Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi), (Çev. Ayşe Özdemir), İletişim Yayınları, İstanbul, s, 30

50 Rewşen (1992) hb. hej, 3

51 Rewşen (1992) hb. hej, 2

52 Assmann Jan (2018) Kültürel Bellek, (Çev. Ayşe Tekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s, 142

53 Rewşen (1992) hb. hej, 3

54 Rewşen (1992) hb. hej, 2

çarîn û dûrikan tên jî, gava em bala xwe didin dengê helbestan; ne ji bo ahenga peyv û pîveran ku di şîra klasîk de heye, hatine sazîkirin, lê ji bo dengê hêma û naveroka helbestê hatine sazîkirin. Loma jî, dengê di zimên de heyî, ne di xizmetî pîvera arûzê de ye û xizmetî wî dengî nake ku helbestkar dixwaze saz bike; helbestkar di van helbestên xwe de, dengên di zimên de heyî, di helbestê de car din saz dikin û bi rêya sazîkirina metaforên zimanî û hêmayên wêjeyî wî dengî car din li zimên vedigerînin. Û helbestên weşiyayî, bi awayê xwe yê vegotinê, “Wextekê barbengê/Li lotika çiya/Bizrê gulên kesk û sor û zer/Zêvî fetiqandin/Mezin bûn, kulîlk dan/Û şax vedan li çar aliyên/Di ba de/Di bahozê de.”⁵⁵ ku di rengê vegêrana pevaxaftinê de ye û domdariyekê bo vegêranê saz dike, bi me didin nîşan ku; tevî ku di kovara *Rewşenê* de hejmareke hindik helbestên di reng û teşeya modern de hatine belavîkirin jî; û her çend “...zimanê hindikaniyan bi kelepur û paşdemayînê ve tê biyekîkirin û wisa tê pênasîkirin.”⁵⁶ jî, dê wêjeya Kurdiya Kurmancî, di hewldan û ranêzîkiya fêrgehî ya kovara *Rewşenê* de berê xwe bide siberojêke dîtir wêjeyî û zimanî; û li ser xet û paşxaneyê ku bi *Hawarê* dest pê kiriye û bi *Tîrêjê* domdarî daye xwe, bikude.

Encam

Di kovara *Rewşenê* de, ranêzîkiya bo ziman û zanava çandî tercîh û berpêbûneke yekem û sereke ye û ranêzîkiya wêjeyî jî di ser vê ranêzîkiya zimanî re ava dibe. Wêje, di politikaya weşanê ya kovarê de wekî berhema çand û zimanê neteweyekê tê dîtin û qebûlîkirin ku dê di çarçoveya wêjeya neteweyî de li kar bikeve û bi rola xwe ya avakariyê rabe. Digel vê yekê jî, di helûmercên ku kovara *Rewşenê* diweşe de zêdetirî Kurdên xwendewar li bajaran dijîn û pêkanînen asimilasyonîst bi temamî li ser wan kar kiriye û zimanê wan ê zanîn û agahiyê yê yekemîn zimanê Tirkî ye û di biwara lixwenebanbûnê de gihîştine ast û qonaxa jortirîn. Loma jî kovara *Rewşenê*, di van helûmercan de, bi ranêzîkiya xwe ya vejîyandinî û avakarî, ji warên din zêdetir giranî dide ser mijarên zimanî û bi nivîsarên ku bi taybetî li ser zanînen zimanê Kurdî ne û hewlê didin zimanê Kurdî hînî xwendevanên xwe bikin, dibe şûn û warekî fêrgehiyê û wekî encam; nîfşa duyem û nîfşa sêyem ya Kurdên di nav sînorê K.T.yê de dijîn, bi hev digihîne.⁵⁷ Ev bihevgihandina hanê, kartêkeke taybet dike di biwara çand û ziman û wêjeyê de. Û ev kartêk dibe sedem ku di fêrgehiya kovara *Rewşenê* de, ji her du nîşan nîfşêke hevpar a taybet peyda bibe ku xwedî rengekî arizî xwe ye. Ev rengê arizî

55 Dilgerm Dara Azadî (1992) ‘PEVÇÛN’, Kovara *Rewşen*, Stenbol, hej, 2, Adar

56 Durgun, İ., (2014) *Ulus İnşası ve Milliyetçilik*, Binyıl Yayınevi, Ankara, s, 130

57 *Nîfşa duyem ya Kurdan ku di nav sînorê K.T.yê de dijîn û li bajaran bi Kurdî diaxivin, ew kes in ku di salên 1935-1965an de ji dayika xwe re çêbûne û li bajaran, zimanê rojane yê pêaxaftinê kêm zêde bi Kurdî ye. Nîfşa sêyem jî ew kes in ku di salên 1965-1990î de ji dayika xwe re çêbûne û li bajaran zimanê rojane yê pêaxaftinê hema bêje êdî ne bi Kurdî ye.*

xwe, bi taybetî di biwara zimên de xuyanî dibe ku; Kurdiya nivîskî, wekî qadeke hevpar, nêzikîtirî yekrengî û standardiyê dibe û kovara *Rewşen* jî; ji bo vê yekê dibe wargeheke zimanî ku bi rola fêrgehiyê radibe.

ÇAVKANÎ

- Akçura, Belma, (2009) *Devletin Kürt Filmi, 1925-2009, Kürt Raporları*, New Age Yayınları, İstanbul
- Assmann, Jan (2018) *Kültürel Bellek*, (Çev. Ayşe Tekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Bhabha, Homi, K. (2016) *Kültürel Konumlanış*, (Çev. Tahir Uluç), İnsan Yayınları, İstanbul
- Dilgerm, Dara Azadî (1992) *Pevçûn*, Kovara Rewşen, Stenbol, hej, 2, Adar
- Durgun, İ., (2014) *Ulus İnşası ve Milliyetçilik*, Binyıl Yayınevi, Ankara
- Eksen, Berçem (1994) *Vejîna Teralekî*, Kovara Rewşen, Stenbol, hej, 18-19, Berfanbar
- Fanon, Frantz (1967) *Toward the African Revolution, (Racism and Culture)*, (Wer bo îng. H. Chevailler), Pelican, London
- Hroch, Miroslav (2011) *Avrupa'da Milli Uyanış, (Toplumsal Koşulların ve Toplulukların Karşılaştırmalı Analizi)*, (Çev. Ayşe Özdemir), İletişim Yayınları, İstanbul
- Kubılay, Çağla (2004) *Türkiye'de Anadillere Yönelik Düzenlemeler ve Kamusal Alan, İletişim Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, sayı 2, c, 2
- Lacan, Jacques (2013) *Psikanalizin Dört Temel Kavramı*, Metis Yayınları, İstanbul
- Mollaer, Fırat (2018) *Kimlik, Tanınma Mücadelesi ve Şarkıyatçılık*, Metis Yayınları, İstanbul
- Özkırımlı, Umut (1999) *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, Sarmal Yayınları, İstanbul
- Rewşen (1992-1996) *Kovara Çandî, Hunerî, Wêjeyî*, MKM (NÇM), Stenbol, Metinler Matbbacılık, hej, 1-2-3-4-6-8-9-14-15-16-17-20-21
- Sağnıç, F. Huseyn (1994) *Çarşem*, Kovara Rewşen, Stenbol, hej, 12, Sibat
- Said, Edward (1998) *Kültür ve Emperyalizm*, (Çev. Necmiye Alpay), Hil Yayınları, İstanbul
- Şefîq, M., (1992) *'Dîroka Wêjeya Kurdî'*, Kovara Rewşen, Stenbol, hej, 3, Nîsan-Gulan
- Thiong'o, Wa Nigûgî (2017) *Zihni Sömürgeden Azad (Afrika Edebiyatında Dil Politikası)*, (Çev. Şebnem Mantu), Hece Yayınları, Ankara
- Zehar, Renat (1999) *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, (Çev. Bayram Doktor), İnsan Yayınları, İstanbul

e-mail: dilaverdoger@gmail.com